

УДК: 657.1:658

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ОСНОВІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ENSURING ECONOMIC SECURITY THROUGH COMMERCIALIZATION OF INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS

Коваль В.В.

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної економіки,
Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного інституту

Редька О.З.

кандидат економічних наук,
викладач економічних дисциплін,
Технічний коледж Тернопільського національного
технічного університету імені Івана Пулюя

В статті досліджуються питання взаємозалежності і впливу на економічну безпеку інтелектуального потенціалу та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Проаналізовано частку підприємств з інноваційною діяльністю в залежності від розміру та рівня інноваційності. Виокремлені основні процеси комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та сформовано організаційну схему представлення об'єктів інтелектуальної власності до комерціалізації. Запропоновано методичні підходи по залученню об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, інтелектуальний потенціал, об'єкт інтелектуальної власності, комерціалізація, інноваційний розвиток.

В статье исследуются вопросы взаимозависимости и влияния на экономическую безопасность интеллектуального потенциала и коммерциализации объектов интеллектуальной собственности. Проанализированы предприятия с инновационной деятельностью в зависимости от размера и уровня инновационности. Выделены основные процессы коммерциализации объектов интеллектуальной собственности и сформирована организационная схема представления объектов интеллектуальной собственности к коммерциализации. Предложены методические подходы по привлечению объектов интеллектуальной собственности в хозяйственный оборот предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, интеллектуальный потенциал, объект интеллектуальной собственности, коммерциализация, инновационное развитие.

The article deals with the issues of interdependence and the impact on the economic security of intellectual potential and the commercialization of intellectual property. The share of enterprises with innovative activity is analyzed, depending on the size and level of innovation. The basic processes of commercialization of intellectual property objects are identified and the organizational scheme of representation of intellectual property objects for commercialization is formed. Methodical approaches for attracting objects of intellectual property into economic turnover of the enterprise are offered.

Key words: economic security, intellectual potential, intellectual property item, commercialization, innovative development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки країни інтелектуальний потенціал та його складові і ресурси обумовлюють сталий розвиток народного господарства та стимулюють до інноваційної діяльності й забезпечення економічної безпеки країни в цілому.

На інноваційну діяльність підприємств впливає значна кількість чинників зовнішнього середовища. Але не потрібно забувати, що ефективна діяльність значною мірою залежить і від них самих, тобто від чинників внутрішнього середовища. Основними з яких є ефективно управ-

ління персоналом підприємства, раціональне використання трудових ресурсів, які визначають ефективність виробництва та є вирішальними у розв'язанні всіх інших проблем підприємства. [1, с. 33-34].

Дослідження результатів інноваційної діяльності в сучасних умовах обумовлює необхідність виявлення сутності і аналізу форм комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ). А важливим питанням для забезпечення економічної безпеки підприємства є залучення та раціональне використання інтелектуальної власності в господарському обороті, саме тому необхідно проаналізувати властивості ОІВ як товару і виявити його специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним питанням та методологічним засадам щодо ОІВ, а також впливу на економічне зростання й національну безпеку держави багато уваги було приділено у публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Азгальдов Г. Г., Базанчук Е. А., Бойко О.В. [1; 4], Косенко А. В., Перерва П.Г. [5], Коциски Д., Сакай Д., Верешне Шомоши М. [9] та інші. Однак, вищезгадані автори та огляд численних джерел показав, що розглядалися лише інтелектуальна складова та безпека інтелектуальної власності щодо захищеності від недобросовісної конкуренції, але не акцентувалась увага

на комерціалізації ОІВ та її впливу на діяльність підприємства в цілому.

Формулювання цілей дослідження (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження інтелектуального потенціалу підприємства та розроблення методичних рекомендацій по залученню об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот. Поставлена мета зумовила вирішення наступних завдань: виявити проблеми теорії і практики комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та їх вплив на економічну безпеку країни. Дослідити основні процеси комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Сформувати складові організаційного механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Домінування технологічної орієнтації економіки і використання інтелектуальних ресурсів виступає компенсатором низького рівня природних ресурсів для більшості розвинутих країн. Тому трансформація сировинної моделі економіки у стратегічному напрямку технологічного розвитку обумовлює посилення інноваційної діяльності всіх суб'єктів на основі розвитку їх інтелектуального потенціалу. Рівень інтелектуальних можливостей впливає на економічну безпеку через використання і відтворення інтелектуального потенціалу та інноваційного розвитку галузей економіки.

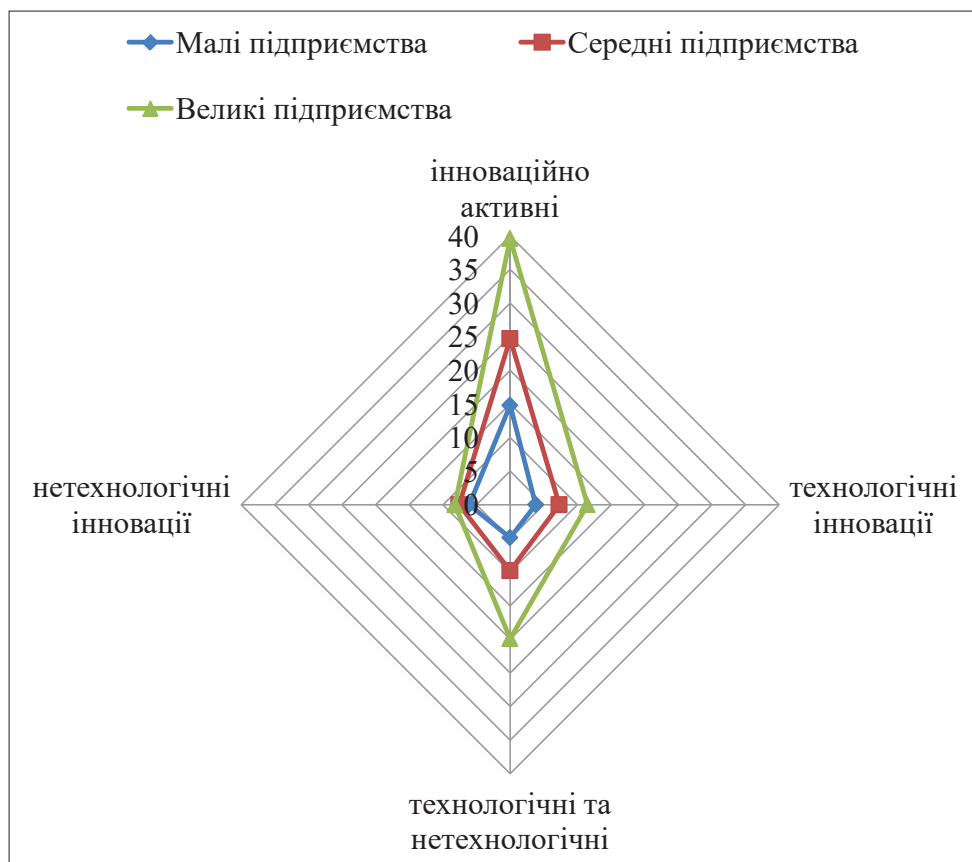

Рис. 1. Зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, %

*побудовано авторами на основі [2].

Частка підприємств з інноваційною діяльністю за 2016 рік становила 18,4% та в порівнянні із 2010 роком зменшилась на 3,6%, проте за цей період зросла частка підприємств, які здійснювали технологічні інновації з 9,8% до 11,8% [2]. На рис. 1 відображено зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності.

Варто відзначити, що через зростання рівня складності технологічних процесів посилення інноваційної діяльності пов'язано із необхідністю підвищення як кваліфікації персоналу, так і його кількості, що підтверджується найвищою часткою інноваційних підприємств саме серед великих підприємств і в майже у 2,5 рази перевищує малі підприємства [2].

Інтелектуальний потенціал має важливе значення для технологічно розвитку національної економіки, проте доцільно виокремити зв'язок також в напрямку залежності інтелектуальних ресурсів та економічної безпеки держави.

Така залежність проявляється у необхідному рівні кваліфікації персоналу і кількості компетентних працівників для проведення інноваційної діяльності підприємствами з одного боку, так і рівнем інтелектуальної міграції. Перше пов'язано

із впливом науково-технічної, інноваційної та освітньої політики держави, яка має бути пристосована до сучасних запитів ринку праці, а інтелектуальна міграція викликана неможливістю державної економічної політики забезпечити потреби висококваліфікованих працівників, які виїжджають закордон. Останнє значно впливає на економічну безпеку, оскільки через еміграцію відбувається зменшення інтелектуального потенціалу із поступовою демографічною та трудовою деградацією в різних галузях економіки як на рівні регіону, так й народного господарства.

На рис. 2 відображено міграційний рух населення у січні-квітні 2018 року без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Зменшення на 14% за останні роки економічно активного населення засвідчує посилену тенденцію до еміграції, переважно до країн Європейського Союзу. В структурі трудової міграції переважають мігранти, які мають вищу (37-39%) або середню (спеціальну) освіту (40-45%).

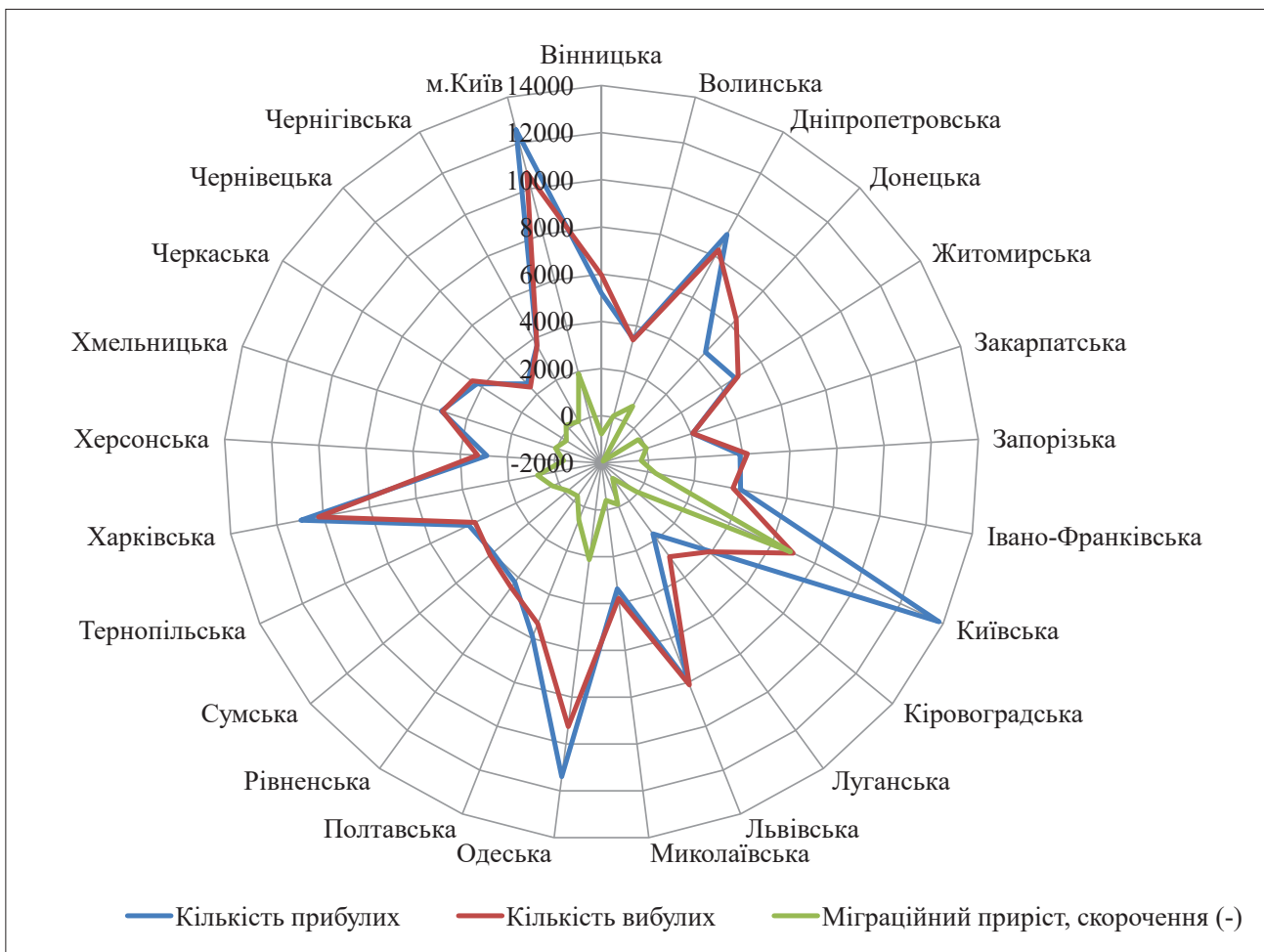

Рис. 2. Міграційний рух населення у січні-квітні 2018 року

*побудовано авторами на основі [3].

Крім того, звуження можливостей для економічного розвитку через зменшення інтелектуального потенціалу сприяє посиленню загроз економічної безпеки:

1. В наслідок еміграції висококваліфікованих працівників (інженерів, науковців тощо) в різних галузях економіки (оборонно-промисловий комплекс та інші) знижується науково-технічний потенціал.

2. Переважання міграційного приросту останніми роками продукує зростання безробіття та можливої криміналізації сфери трудових відносин.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що результати інноваційної діяльності та продукти інтелектуальної власності, які залежать в т.ч. і від інтелектуального потенціалу, впливають на економічну безпеку та тісно пов'язані із існуючою інституційною формою та формалізацією організаційного механізму представлення ОІВ до комерціалізації, що на практиці дозволяє уникнути помилок при здійсненні угод з інтелектуальними активами і в цілому підвищити ефективність процесу комерціалізації продуктів інтелектуальної праці.

Економічна безпека на основі інтелектуальної власності та сучасна практика господарювання передбачає такий порядок дій з ОІВ. Спочатку власник об'єкту інтелектуальної власності визначається в шляхах ефективного комерційного використання цього ресурсу в господарській діяльності, а потім, якщо буде вибрано напрямок самостійного використання ОІВ, розглядає можливість включення даного об'єкту в активи підприємства, тобто постановку на бухгалтерський облік до складу нематеріальних активів або включає в статутний капітал.

Деякі економісти вважають, що більш доцільно включати об'єкти інтелектуальної власності в нематеріальні активи, послідовно відповідаючи на наступний перелік питань щодо виду права інтелектуальної власності для врахування [4, с. 108-110] у складі нематеріальних активів, а також як окремої облікової одиниці та відображення на бухгалтерському рахунку "Нематеріальні активи" (НМА) з окремими вартісними оцінками.

У загальному вигляді відповіддю на всі ці питання буде твердження, що включати до складу нематеріальних активів слід будь-які права на ОІВ, які володіють обіговістю. Ця властивість інтелектуальної власності може мати місце лише при наявності наступних характеристик: відсутності загальнодоступності; забезпечення ліцензійних умов за умови обміну та вартості.

Щоб переконатися в правильності цієї точки зору, необхідно розглянути випадки використання об'єктів інтелектуальної власності, в яких вони демонструють свою обіговість [5, с. 11-13].

– купівля-продаж права на ОІВ по ліцензійних угодах і т.ін;

– постановка створених на підприємстві ОІВ на його баланс;

– формування статутного капіталу підприємства з включенням в нього ОІВ;

– передача прав на ОІВ як застава при кредитуванні;

– мінімізація оподаткування прибутку;

– оцінка часток власності при злитті і роз'єднанні підприємств і організацій;

– страхування майна і майнових прав, що містять ОІВ;

– спадкоємство прав правонаступниками.

Даний перелік можна доповнити ще одним істотним моментом забезпечення економічної безпеки на основі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Так, відповідно до законодавства України, автором ОІВ визнається фізична особа, працею якої цей об'єкт створений, і право авторства є невідчужуваним особистим правом [6]. Закон "Про авторське право і суміжні права" визначає право автора як особисте немайнове і указує на те, що воно зберігається за ним у разі поступки виняткових прав на використання ОІВ [6]. Таким чином, можна зробити висновок, що на стадії отримання нововведення всі права на даний об'єкт, як майнові, так і немайнові, належать авторові – індивідууму, а даний об'єкт інтелектуальної власності є "ноу-хау". Необхідність передачі частини прав (майнових) на ОІВ наглядно демонструє обіговість ОІВ або, точніше, економічні переваги, що виникають при використанні ОІВ в господарській діяльності. Дане уявлення розширює розуміння питань про доцільність включення і участі ОІВ у виробничо-комерційній діяльності підприємства.

Вирішуючи проблему доцільності участі об'єктів інтелектуальної власності в господарському обороті, слід виходити з позиції, що включати в господарський обіг потрібно будь-які права на об'єкти інтелектуальної власності, які мають економічну значущість. Виявлення економічної значущості в забезпеченні економічної безпеки об'єктів інтелектуальної власності можливо через проведення оцінки ринкової вартості даного об'єкту, тобто, якщо вона присутня, це може служити фактом можливості отримання на основі даного об'єкту доходу або економічних переваг в бізнесі.

Разом з тим, проблема полягає в можливості врахування даного активу за ринковою вартістю і відповідного списання зносу. З цього приводу ми пропонуємо на розгляд два методичних підходи по залученню об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот підприємства, в тому числі трансферту технологій [9].

В рамках першого підходу включають вартість об'єктів інтелектуальної власності до складу майна підприємства за ринковою вартістю. Законодавство України передбачає включення в собівартість амортизації не тільки основних фондів, але й нематеріальних активів по нормах амортизаційних відрахувань, виходячи

з первинної вартості і строку їх корисного використання [8; 9].

Важливість і необхідність врахування у бухгалтерському обліку об'єктів інтелектуальної власності за їх ринковою вартістю оцінка яких ускладнена із-за специфічності таких об'єктів, що впливає на забезпечення економічної безпеки [9].

В рамках другого підходу вартість об'єктів інтелектуальної власності визначають на основі переоцінки чи інвентаризації як складових нематеріальних активів. Результати такої оцінки вартості об'єкту інтелектуальної власності характеризуються витратами на створення за ринковою чи або інвестиційною вартістю [7, с. 140-141].

Відзначені підходи підтверджують важливість урахування та підвищення рівня розвитку послуг у сфері комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності із їх оцінкою впровадження для забезпечення економічної безпеки на основі стану захищеності всіх продуктів інтелектуальної власності та ефективності залучення об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот.

Висновки. Забезпечення економічної безпеки у сфері інтелектуальної власності на основі комерціалізації об'єктів інтелектуаль-

ної власності характеризується неправомірним використанням ОІВ. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки на основі інтелектуального потенціалу виступають:

1. Удосконалення науково-технічної, інноваційної та освітньої політики відповідно сучасних реалій розвитку країни.

2. Законодавче забезпечення інтелектуальної власності як об'єкта інноваційної діяльності.

3. Утримання об'єктів інтелектуальної власності з метою використання при виробництві, як продуктів кінцевого вжитку, так і факторів виробництва.

Оскільки, ефективне використання інтелектуальних ресурсів та забезпечення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності сприяє досягненню ринкових переваг над конкурентами, то інтелектуальний потенціал та інтелектуальна власність стає ключовим джерелом і фактором виробництва на ринку. Все це стає можливим тільки при наявності ефективного і зручного в користуванні механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ), зміст якого в нашій країні нагально потребує свого розвитку і вдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко О.В., Редька О.З. Факторний аналіз індикаторів економічної безпеки машинобудівного комплексу країни. *Економіка: реалії часу*. 2009. № 3(25). С. 30-37.
2. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2014–2016 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
3. Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Карпова Н. Н., Азгальдов Г. Г., Базанчук Е. А., Шаранова Н. А. Практика оценки нематериальных активов и интеллектуальной собственности (учебно-методическое пособие). М: "Мир бизнеса", 2010 г.
5. Косенко А. В., Перерва П.Г. Развитие организационного механизма комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності на основі функціонального підходу. *Економіка розвитку*. Харків: ХНЕУ. 2009. №1(49). С. 11-16.
6. Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993 року № 3687.
7. Павленко В. Г. Зарубежный опыт коммерциализации интеллектуальной собственности. *Человек. Сообщество. Управление*. 2009. № 1. С. 134–141.
8. Про затвердження Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. N 830. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/830-96-n/card6#Public>
9. Перерва П.Г., Коциски Д., Сакай Д., Верешне Шомоши М. Трансфер технологій. Монографія. Харків-Мишкольц : НТУ «ХПИ», 2012. 599с.
10. Koval V., Bublyk M., Redkva O. Analysis impact of the structural competition preconditions for ensuring economic security of the machine building complex. *Marketing and Management of Innovations*. 2017. № 4. 229 – 240. doi: 10.21272/mmi.2017.4-20